

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЮРИДИЧНИЙ
Кафедра кримінального права та процесу

Лесьна Наталія Володимирівна

Порівняльний аналіз інституту злочину в Україні та країнах ЄС/
Comparative analysis of the crime prevention institute in Ukraine and
EU countries

Студентки групи ПДзм – 21

Лесьної Н.В.

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент

Кравчук М.Ю.

Дипломну роботу допущено

до захисту

«__» _____ 2019 р.

Завідувач кафедри кримінального

права та процесу, к.ю.н., доцент

Рогатинська Н.З. _____

ТЕРНОПІЛЬ – 2019

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 67 сторінок, список використаних джерел із 63 найменувань.

Метою магістерської роботи виступає комплексна характеристика інституту злочину в кримінальному праві України та країн ЄС.

Об'єктом даного дослідження є комплекс суспільних відносин, які виникають у процесі визначення поняття, ознак злочину та кримінального проступку.

Предметом дослідження є кримінальне законодавство України та зарубіжних європейських країн, а також спеціальна вітчизняна наукова література, в якій розглядаються проблеми сутності та правової природи інституту злочину.

Одержані висновки та їх новизна: дістали подальшого розвитку знання про об'єктивні закономірності процесу розвитку інституту злочину в Україні та зарубіжних країнах; визначені перспективи співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі із міжнародною злочинністю.

Ключові слова: злочин, кримінальний проступок, міжнародно-правові документи, кримінальне законодавство України, міжнародні організації.

RESUME

Master's work contains 67 pages, list of sources with 63 titles.

The aim of the master's there is a complex characteristic of the Institute of Crime in the criminal law of Ukraine and EU countries.

Object of this research is a complex of social relations that arise in the process of defining the concept, features of crime and criminal misconduct.

The subject of research is the criminal law of Ukraine and foreign European countries, as well as special domestic scientific literature, which addresses the problems of the nature and legal nature of the crime institute.

The resulting conclusions and novelty: have further developed knowledge of the objective patterns of the development of the crime institute in Ukraine and foreign countries; prospects for cooperation between Ukraine and international organizations in combating international crime have been identified.

Keywords: crime, criminal offense, international legal documents, criminal legislation of Ukraine, international organizations.

АНОТАЦІЯ

Лесьна Н.В. Порівняльний аналіз інституту злочину в Україні та країнах ЄС. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2019.

У магістерській роботі: досліджено поняття та правову природу злочину; виокремлено відмінності злочину від інших правопорушень; здійснено характеристику основних ознак злочину; досліджено класифікацію злочинів за кримінальним законодавством України та країн ЄС; визначено проблеми запровадження інституту кримінальних проступків в Україні на основі європейського досвіду; здійснено аналіз перспектив співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі із міжнародною злочинністю.

ANNOTATION

Lesna N. V. Comparative analysis of the crime prevention institute in Ukraine and EU countries . – It is manuscript.

Research on education and qualification of “Master” in the field 262 – Law enforcement activities – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2019.

In the master's thesis: the concept and legal nature of the crime were investigated; the differences between the crime and other offenses are distinguished; characterization of the main features of the crime; the classification of crimes under the criminal legislation of Ukraine and the EU countries is investigated; identified problems of introduction of the institution of criminal offenses in Ukraine on the basis of European experience; prospects for cooperation between Ukraine and international organizations in combating international crime were analyzed.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ.....	8
1.1. Поняття та правова природа злочину.....	8
1.2. Сутність та види міжнародних злочинів за міжнародно- правовими документами.....	14
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇНАХ ЄС.....	24
2.1. Основні ознаки злочину.....	24
2.2. Класифікація злочинів за кримінальним законодавством України та країн ЄС.....	31
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	40
3.1. Проблеми запровадження інституту кримінальних проступків в Україні на основі європейського досвіду.....	40
3.2. Перспективи співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі з міжнародною злочинністю.....	47
Висновки до розділу 3.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із напрямів реформування кримінального законодавства є впровадження інституту кримінального проступку з метою забезпечення основних процесів кримінально-правової політики держави, спрямованих на гармонізацію кримінального законодавства, тобто приведення його у відповідність до європейських стандартів на підставі положень створеного в межах Ради Європи та Європейського Союзу (ЄС) рамкового загальноєвропейського кримінального законодавства. З огляду на це, доцільно приділити увагу нормативно-правовим актам прогресивних держав ЄС, які регламентують питання щодо поняття злочину та його видів у правовому полі.

Злочинність в її сучасних межах і формах являє реальну загрозу безпеці будь-якої країни, засадам держави та суспільства. Тому проблема злочинності завжди привертала загальну увагу юристів, філософів, соціологів та психологів.

Злочин – одна з фундаментальних категорій кримінального права, ключове для цієї галузі права поняття, яке покладено в основу всіх інших кримінально-правових понять та інститутів. Злочин є категорією достатньо динамічною – навіть в одному і тому самому суспільстві, протягом невеликого проміжку часу підходи до розуміння злочинного і незлочинного можуть суттєво змінюватись. Поняття злочину не може бути незмінним: воно завжди повинно відповідати конкретному етапу розвитку суспільства, потребам та інтересам, притаманним саме цьому етапу. Це дозволяє зробити два висновки: поняття злочину залежить від соціально-економічних відносин, що існують на певному етапі розвитку суспільства, і тому є історично мінливим; визнання певної поведінки людини злочином (криміналізація діяння) чи виключення її з кола злочинних (декриміналізація діяння) є безперервним процесом оцінки відповідності чи невідповідності цієї поведінки суспільному розвитку.

Вагомий внесок у теорію і методологію кримінально-правових проблем

дослідження інституту злочину в Україні та зарубіжних країн внесли М.І. Бажанов, О.Ф. Кістяківський, Ю.В. Олександров, Т.І.Присяжнюк, Н.Д. Сергієвський, М.С.Таганцев, П.Л. Фріс та ін. Слід зауважити, що нововведення чинного законодавства щодо необхідності впровадження інституту проступків підтримується не всіма, ведуться дискусії стосовно нормативного акту, в межах якого було б доцільно закріпити інститут проступків.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, які виникають у процесі визначення поняття, ознак злочину та кримінального проступку.

Предметом дослідження є кримінальне законодавство України та зарубіжних європейських країн, а також спеціальна вітчизняна наукова література, в якій розглядаються проблеми сутності та правової природи інституту злочину.

Метою роботи є комплексна характеристика інституту злочину в кримінальному праві України та країн ЄС.

Відповідно до мети в роботі поставлено наступні **завдання**:

- дослідження поняття та правової природи злочину;
- виокремлення відмінностей злочину від інших правопорушень;
- надання характеристики основних ознак злочину;
- дослідження класифікації злочинів за кримінальним законодавством України та країн ЄС;
- визначення проблем запровадження інституту кримінальних проступків в Україні на основі європейського досвіду;
- аналіз перспектив співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі із міжнародною злочинністю.

Методологічну основу дослідження становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання. В дослідженні використано метод порівняльно-правового аналізу при розгляді інституту злочину в Україні та зарубіжних країнах. В роботі також використовувалася низка

загальнонаукових методів (системний аналіз, доктринально-правовий, формально-логічний, предметно-теоретичний та інші методи наукового пізнання).

Наукова новизна дослідження полягає в сукупності поставлених завдань та підходах до їх розв'язання. В ході проведеного дослідження сформульовано низку положень, висновків і узагальнень, які містять елементи новизни, а саме: дістали подальшого розвитку знання про об'єктивні закономірності процесу розвитку інституту злочину в Україні та зарубіжних країнах; визначені перспективи співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі із міжнародною злочинністю.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі основні висновки та положення дослідження є певним внеском в розвиток кримінального права України та зарубіжних країн, теорію права міжнародних організацій та теорію міжнародно-правових засад протидії транснаціональній злочинності.

Результати дослідження можуть бути використані у:

- правотворчій діяльності – при підготовці проектів нормативно-правових актів з питань регламентування інституту злочинів в Україні та зарубіжних країн;

- науково-дослідній діяльності – слугувати основою подальших досліджень інституту злочинів в Україні та зарубіжних країн.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, які містять 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг складає 67 сторінок, список використаних джерел містить 63 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ

1.1. Поняття та правова природа злочину

Поняття злочину є одним з центральних у кримінальному праві як України, так і країн ЄС. Всі інші його інститути так чи інакше обертаються довкола нього, розкриваючи зміст окремих елементів, що характеризують його, окремих сторін тощо.

Розуміння поняття злочину протягом історії людства відбувалось поступово. Першу спробу визначити поняття злочину здійснив римський юрист Ульпіан Д. (170-228 рр.), сформулювавши його як порушення закону, поєднане з насильством та обманом.

Відомий французький криміналіст Гарро вважав, що злочин – це діяння, заборонене або продиктоване заздалегідь виданим законом під страхом покарання. Один з творців кримінологічної науки італійський криміналіст Гарафало визначав злочин як діяння, яке є шкідливим для суспільства і одночасно ображає середню міру почуття жалю та чесноти, що притаманні кожній цивілізованій особі. Німецький криміналіст Біндінг вказував, що злочин – це порушення норми закону з каральною санкцією [45, 58].

Залежно від того, чому – соціальній або правовій характеристиці – надається перевага, поняття злочину може визначатися по-різному. Формальне визначення відбиває лише юридичну природу злочину як діяння, питання про забороненість якого вже вирішене законодавцем. Зазначений підхід втілено у кримінальному законодавстві, зокрема, таких зарубіжних країн, як Грузія, Іспанія, Латвія, Польща, ФРН, Швеція. Матеріальне визначення вирізняє лише соціальну сутність злочину. Такий підхід відображався у перших законодавчих актах радянської влади (ст. 6 КК УСРР 1922 р., ст. 3 КК УСРР 1927 р.). Формально-матеріальне визначення поєднує в собі соціальну і правову характеристики злочину. Перевагою такого визначення вважається те, що воно дозволяє відповісти на питання не тільки

про те, які діяння визнаються злочинами, а й чому ці діяння віднесено законодавцем до числа злочинів. Саме формально-матеріальне визначення злочину закріплене у ч. 1 ст. 11 КК України 2001 р., де сказано, що злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Наведене визначення, яке залишається незмінним протягом усього часу дії вітчизняного КК України, справедливо виходить із того, що від суспільної небезпечності як соціально-змістовної властивості злочину відмовлятися не варто, і водночас доречно (з огляду на проголошення України правовою державою) робить наголос на пріоритеті юридичної характеристики аналізованого правопорушення.

У чинному КК Франції, як і в кодексах 1791 і 1810 рр., загальне визначення поняття злочинного діяння відсутнє, хоча окремі його ознаки можна виокремити в змісті норм Загальної та Особливої частин, наприклад, тяжкість злочинного діяння (ст. 111-1 КК Франції), винність (ст. 121-3 КК Франції), вік кримінальної відповідальності (ст. 122-8 КК Франції), неосудність, що виключає кримінальну відповідальність (ст. 122-1 КК Франції) тощо [56, 276].

У Франції поняття й ознаки злочину традиційно досліджують у межах кримінально-правової доктрини. Більшість французьких юристів вважають, що злочин – це діяння, яке порушує кримінальний закон, або таке, що передбачено та карається кримінальним законом. У сучасному кримінальному праві Франції злочинне діяння визначають як будь-яку дію чи бездіяльність, яку суспільство забороняє під загрозою кримінальної санкції (Ж. Прадель) або як порушення фундаментальних групових норм (М. Грапен).

Найбільш ґрунтовне визначення злочинного діяння запропонували автори Ж. Левассер, А. Шаван і Ж. Монтрей, на думку яких це – дія або бездіяльність, передбачена й карана кримінальним законом за вину його виконавця, які не можна виправдати втіленням якого-небудь права.

Таким чином, у теорії французького кримінального права немає не лише єдиного поняття злочинного діяння, а й спільної думки стосовно його ключових ознак і структурних елементів [56, 277].

В англійському праві поняття «злочин» у традиційному розумінні не існує, його усвідомлюють як шкоду, спричинену діянням державі та суспільним інтересам.

Натомість у § 11 КК ФРН шляхом тлумачення термінології закону розкрито термін «діяння, що порушує право», тобто таке, яким скоюється (вчиняється) склад діяння, передбаченого кримінальним законом. Водночас скоєння (вчинення) діяння визначено як замах на діяння та його повне виконання. Замах на злочин карається завжди, а на проступок – лише в випадках, передбачених законом [40, 84].

Всі наведені визначення поняття «злочин» базуються на найважливішому принципі кримінального права, який сформульований як «Nullum crimen sine lege» – немає злочину, не передбаченого законом. Цей основоположний принцип закріплений у Загальній Декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. «Ніхто не може бути засудженим за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння чи бездіяльності, які під час їх вчинення не були визнані злочином національним законом або міжнародним правом». Європейська Конвенція «Про захист прав людини та основних свобод» від 4 листопада 1950 р. у ст. 7 закріплює цей самий принцип, вказуючи: «Нікого не може бути визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії або бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення за національними законами або за міжнародним правом. Не може також призначатися покарання, тяжче від того, яке застосовувалося на час вчинення кримінального правопорушення».

Злочин – не єдиний вид правопорушення. Тому виникає питання про місце злочину в системі правопорушень, відмежування його від інших правопорушень: адміністративних, дисциплінарних, цивільно-правових. Питання це не лише теоретичне: той або інший вид правопорушень тягне за

собою різну за суворістю відповідальність, різні обмеження для особи, яка його вчинила. Тому правильне визначення виду правопорушення має велике практичне значення не лише для охорони суспільних відносин, але й для захисту прав осіб, що їх вчинили [10, 72].

Аналіз поняття злочину показує, що саме його суспільна небезпечність, її ступінь розкривають сутність злочину як виду правопорушення. Тому в кримінальному праві обґрунтовано визнається, що саме суспільна небезпечність є тим критерієм, що має бути покладений в основу відмежування злочину від інших правопорушень. Однак щодо питання, яким чином вона виконує цю розмежувальну функцію, серед науковців немає єдності. Існують два різних підходи до вирішення цього питання. Одні юристи, відмежовуючи злочин від інших правопорушень, вважають, що лише злочин має суспільну небезпечність, що це специфічна соціальна властивість лише злочину. Інші правопорушення не є суспільно небезпечними: їм притаманна лише така властивість, як суспільна шкідливість. Тобто відповідно до такої точки зору має місце якісна різниця в соціальній природі злочину й інших правопорушень: злочин за своєю природою – це суспільно небезпечне діяння, а іншим правопорушенням така соціальна властивість не притаманна, вони є лише суспільно шкідливими, тобто здатні заподіювати шкоду окремим державним, суспільним, особистим інтересам [49, 104].

Така точка зору є більш обґрунтованою, оскільки будь-яке правопорушення заподіює шкоду (чи містить у собі загрозу заподіяння шкоди) певним суспільним відносинам, що й визначає його соціальну і правову природу як правопорушення. Але ступінь суспільної небезпечності різних видів правопорушень різна, а злочини в системі правопорушень – найбільш небезпечні. Це обумовлено і важливістю об'єкта, посягання на який визнається злочином, і характером, і тяжкістю шкоди, способом вчинення діяння, формою і ступенем вини, мотивами і метою, а також всіма іншими об'єктивними і суб'єктивними його ознаками. Такий висновок

підтверджується порівняльним аналізом злочинів та інших правопорушень, зокрема найбільш близьких до злочинів адміністративних деліктів [4, 5].

Відповідно до ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачена адміністративна відповідальність». Частина 2 ст. 9 КпАП передбачає, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачена цим Кодексом, настає, якщо ці правопорушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до чинного законодавства кримінальної відповідальності». Виходячи з цього, можна виділити такі ознаки адміністративного правопорушення: 1) протиправність – правопорушення прямо передбачено в Кодексі України про адміністративні правопорушення; 2) винність – воно повинно бути вчинене умисно або з необережності; 3) правопорушення посягає на охоронювані законом об'єкти; 4) адміністративна караність – адміністративними правопорушеннями можуть бути визнані тільки такі діяння, за які передбачені заходи адміністративного стягнення. Заходами адміністративного стягнення є: попередження, штраф, платне вилучення предмета, що є знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, отриманих внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керувати транспортними засобами, права полювання), виправні роботи, адміністративний арешт. Порівняння понять адміністративного правопорушення і злочину дозволяє визначити їхні спільні ознаки. Багато спільного й в характері заходів впливу (штраф, позбавлення спеціального права, виправні роботи – передбачені в ст. 24 КпАП як заходи адміністративного стягнення, а в ст. 51 КК – як види кримінального покарання). Однак порівняння близьких за характером діянь адміністративних правопорушень і злочинів чітко показує їх відмінність у

ступені суспільної небезпечності, а відповідно, і різний ступінь суворості однойменних заходів впливу [10, 74].

Насамперед наголосимо на тій обставині, що особлива важливість ряду об'єктів, наприклад, основ національної безпеки України, життя, здоров'я людини, виключає визнання посягань на них адміністративними правопорушеннями. Тому державна зрада, вбивство, тяжке тілесне ушкодження можуть вважатися лише злочинами. Посягання ж на інші об'єкти, наприклад, власність, громадський порядок, господарську діяльність, можуть бути як злочинами, так і адміністративними правопорушеннями.

Таким чином, не викликає сумніву той факт, що поняття злочину є наріжним, визначальним поняттям у науці кримінального права. Визначення поняття злочину в кримінальному законодавстві різних країн неоднакове, оскільки воно зумовлене певною правовою системою, часом прийняття кримінального закону, панівною політичною та правовою ідеологією щодо засобів і методів боротьби зі злочинністю тощо. Злочин та інші правопорушення – якісно самостійні види правопорушень не лише за правовою природою, ознакою протиправності, але й за їх соціальним змістом матеріальною ознакою. Інша точка зору виходить з єдності соціальної природи всіх правопорушень – їх суспільної небезпечності. Тому відмінність між злочином та іншими правопорушеннями визначають за ступенем суспільної небезпечності. Специфіка злочину виявляється саме в підвищеному ступені суспільної небезпечності: він завжди є більш небезпечним, ніж будь-яке інше правопорушення. А тому відмінність злочину від інших правопорушень відрізняється кількісною, а не якісною характеристикою.

1.2. Сутність та види міжнародних злочинів за міжнародно-правовими документами

У процесі міжнародно-правового співробітництва та боротьби держав з окремими видами злочинів робились спроби виробити поняття «міжнародного злочину». Ці спроби знаходили своє відображення в міжнародних актах, прийнятих державами щодо боротьби з розповсюдженням порнографічних видань (1910 р.), у боротьбі з розповсюдженням наркотичних засобів (1936 р.) та ін. [32, 70]

Проблема визначення поняття «міжнародних злочинів» була та залишається однією із першочергових завдань і не лише теорії та практики міжнародного права, але й національного кримінального права. Важливість вирішення цього завдання визначається тим, які правопорушення будуть визначені міжнародними, також які форми та методи боротьби з ними виберуть держави, які відправні точки будуть визначеними для удосконалення національних законодавств у боротьбі з міжнародними злочинами.

Низка авторів у наукових працях не виокремлює різниці між такими поняттями, як «транснаціональна злочинність», «кримінальні злочини міжнародного характеру», «міжнародні кримінальні злочини» та ін. Як рівнозначні часто використовуються терміни «міжнародний» та «транснаціональний» у різних міжнародних документах (резолуціях, рекомендаціях, зверненнях ін.), приблизно однакове значення закріплено за названими термінами й у загальноживальному значенні. Однак більшість дослідників чітко відрізняють міжнародні злочини як злочини, які містять підвищену небезпеку для світового співтовариства (агресія, геноцид, апартеїд і т. п.) та злочини міжнародного характеру, які мають меншу загрозу, однак вони завдають шкоду міждержавним відносинам, світовому співробітництву держав, організаціям та громадянам різних країн [49, 104].

Отже, міжнародний злочин – найбільш серйозне порушення міжнародного права, яке причиняє шкоду або загрожує міжнародній

спільноті взагалі. Вирішальною обставиною, яка дозволяє віднести порушення міжнародного обов'язку до міжнародних злочинів, є об'єкт посягань, важливіші інтереси міжнародної спільноти, де постраждалою стороною фактично є все світове співтовариство.

Деякою мірою термін «міжнародний злочин» має характер метафори, тому що, по суті, означає порушення не кримінального, а міжнародного права. Слово «злочин» у цьому контексті лише підкреслює серйозність такого правопорушення.

Чіткого кримінологічного та юридичного визначення транснаціонального злочину також до цього часу ще не визначено

Злочин у міжнародному кримінальному праві – це «порушуюче світовий правопорядок, карно скоєне особою діяння, протиправність якого та відповідальність за яке встановлено в міжнародному кримінальному праві», хоча подібні суспільно небезпечні діяння у низці випадків можна вважати загальнокримінальними злочинами, необхідність боротьби з якими може призвести до укладення окремих двосторонніх або багатосторонніх міжнародних договорів (про правову допомогу та правові відносини по кримінальним справам, про видачу, про співробітництво в боротьбі зі злочинністю й т. п.) [53, 174].

Суттєва особливість, яка характеризує транснаціональні злочини, – це підвищена суспільна небезпека – найважливіша соціальна (матеріальна) ознака злочину, що визначає перш за все об'єкт злочину, тобто наявність тих суспільних інтересів, яким завдається шкода. Тому транснаціональні злочини, в першу чергу – це такі злочини, скоєння або погроза скоєння яких викликає стурбованість декількох держав (всієї спільноти), та друге – ознаки яких, а також заходи протидії закріплено або потребує закріплення в міжнародній угоді. Спираючись на міжнародні угоди, в яких держави визначають сферу співробітництва в боротьбі зі злочинністю, можна говорити й про територіальну ознаку транснаціональної злочинності.

Згідно з п. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, злочин містить транснаціональний характер, якщо він скоєний:

- більш ніж в одній державі;
- в одній державі, однак суттєва частина його підготовки, планування, керівництва або контролю мала місце в іншій державі;
- в одній державі, однак за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність більше, ніж в одній державі;
- в одній державі, однак його суттєві наслідки мають місце в іншій державі [31, 84].

Офіційно визнаного переліку дій держав, які розглядаються як міжнародні злочини, не існує. Однак вперше види міжнародних злочинів були сформульовані в Статуті Міжнародного військового трибуналу 1945 р. (ст. 6) та аналогічному Статуті по Далекому Сходу 1946 року. В доктрині існує одностайна думка, згідно з якою недоречно намагатися сформулювати вичерпний перелік таких дій. Однак 17 липня 1998 р. щодо злочинів проти миру та безпеки людства на Дипломатичній конференції повноважних представників під егідою ООН був утворений Міжнародний Кримінальний Суд та прийнято його Статут. Юрисдикція цього суду має силу на такі види злочинів, як:

- злочини геноциду;
- злочини проти людства;
- військові злочини (це коло серйозних порушень Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., яке раніше визначено в Статуті Міжнародного трибуналу по Югославії);
- злочини агресії [53, 175].

До ознак міжнародних злочинів необхідно віднести:

- порушення державою міжнародних обов'язків;
- настання міжнародної кримінальної відповідальності фізичної особи

(осіб), винної в аналогічних злочинах та діючої від імені держави, або не від її імені, однак держава у зв'язку з тим, що не вживала заходів з їх попередження або прискання, обов'язково стає суб'єктом міжнародної відповідальності;

- для встановлення міжнародної (кримінальної) відповідальності не обов'язково, щоб міжнародні злочини були криміналізовані в національному законодавстві;

- міжнародні злочини порушують інтереси не лише якоїсь однієї держави, а ставлять під загрозу міжнародний правопорядок у цілому.

Виокремлення в кримінальному кодексі України як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони світу та безпеки людства стало наслідком конкретизації об'єкта державних злочинів.

З урахуванням аналізу об'єкта злочинів, які знайшли своє закріплення в розділі XX Кримінального кодексу України, їх складові необхідно розділяти на такі види: а) злочини проти миру (ст. 436, 437, 443, 444); б) військові злочини (ст. 438, 439, 440, 447); в) злочини проти безпеки людства (ст. 441 -442).

Однак, якщо підходити принципово до даної класифікації, яка ґрунтується на ст. 6 Статуту Нюрнбернського трибуналу, друга група – військові злочини – не відображає в такому викладенні зміст об'єкта цих злочинів, оскільки їх об'єктом є «справедлива війна» або «правомірне застосування сили». Відповідно до ст. 51 Статуту ООН, під справедливою війною зазвичай мають на увазі таку війну, яка ведеться для самооборони. Беззаконною війною, згідно з резолюцією ГА ООН від 1974 р. «Про визначення агресії», є агресія, акти якої й тягнуть законне застосування сили – самооборони (державами індивідуально або колективно) [63, 214].

Нормативно «право війни», яке обумовлює права та обов'язки воюючих сторін при проведенні військових операцій та обмежує їх вибір у засобах спричинення шкоди один одному, було підтверджено в документах міжнародних конференцій, проведених у Гаазі в 1899 та 1907 рр. («право

Гааги»). Подальший розвиток обмеження засобів ведення війни отримало в Гаазькій конференції про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту 1954 р.; Конвенції про заборону військового або іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р.; Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що спричиняють значні ушкодження або маю невибіркові дії, 1980 р. з прикладеними до неї протоколами; Конвенції про заборону провадження, зберігання та накопичення запасів хімічної зброї та її знищення 1993 р.; Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, провадження та передачі протипіхотних мін та їх знищення 1997 р.

Таким чином, залежно від безпосереднього об'єкта злочинів, викладених у розділі XX Кримінального кодексу України, їх складові слід класифікувати на такі види:

- злочини проти миру (мирних міжнародних відносин): ст. 436, 437, 443, 444;
- злочини проти права справедливої війни (законного застосування сили – самооборони): ст. 438, 439, 440, 447;
- злочини проти людства: ст. 441-442.

При цьому остання група повинна мати саме таку назву: «проти людства», а не «проти людяності», хоч саме термін «людяність» знаходиться в більш пізньому міжнародно-правовому акті – Статуті Міжнародного кримінального суду.

Аналіз цього документа показав, що ні геноцид, ні екоцид не відносяться до визначених у Статуті злочинів проти людяності, під якими розуміють кожна із вказаних «дій, які кояться в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на кожних цивільних осіб, якщо такий напад коїться свідомо», а геноцид – це подібні діяння, які кояться «з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку» [13, 108].

Свідоме знищення оточуючого людину природного середовища, яке тягне за собою екологічну катастрофу (екоцид) – злочини, направлені проти безпеки людства. Об'єктом злочину екоциду є здорова основа безпеки людства, в тому числі й майбутніх поколінь – оточуюче природне середовище.

Врешті, об'єктом міжнародних злочинів є міжнародні обов'язки в сфері забезпечення міжнародного миру, безпеки та співробітництва нації народів, які спираються на принципи мирного співіснування та співробітництва, поваги державного суверенітету, права націй на самовизначення. Їх об'єднує високий ступінь небезпеки для людини, для земної цивілізації.

Наступний вид транснаціональних злочинів – злочини міжнародного характеру. Їх міжнародна безпека проявляється в тому, що вони є загрозою міжнародної співпраці та (або) відносин, які існують всередині двох, декількох або багатьох держав.

Злочини міжнародного характеру відносяться до розряду серйозних (тяжких), які одночасно посягають на міжнародний та національний правопорядок, права та свободи людини, на світове співробітництво держав в області економіки, культури, торгівлі. Головна небезпека цих злочинів не лише в змісті злочинних дій, а ще й в їх міжнародному розповсюдженні.

Можна з впевненістю стверджувати, що злочини міжнародного характеру – це діяння, такі ж, як і міжнародні злочини, які посягають на міжнародний правопорядок, однак в інших, менших масштабах, та зачіпають не фундаментальні основи міжнародних відносин, а лише якусь окрему їх сторону. Відповідальність за такі злочини настає відповідно до міжнародних домовленостей (інколи вони можуть мати регіональний характер) та національного законодавства [20, 94].

До особливої групи злочинів, які є об'єктом стурбованості міжнародної спільноти, умовно можна віднести злочини, склад яких не ввійшов у поняття міжнародних злочинів або злочинів міжнародного характеру. Такі діяння не

посягають на міжнародний правопорядок, а лише зачіпають відношення між двома (інколи більше двох) державами та набувають міжнародного характеру лише в конкретній ситуації у зв'язку з виникненням у складі злочину міжнародного «іноземного» елемента (це – крадіжки, шахрайства, крадіжки дітей та ін.). З приводу цих злочинів між державами укладаються двосторонні угоди про надання правової допомоги (або регіональні угоди), направлені на присікання спроб злочинців уникнути справедливого правосуддя за кордоном, а також на недопущення збуту краденого або «відмивання» злочинних прибутків за кордоном, це також може бути контрабанда, «потягові грабунки» та ін.

Перелік цих злочинів знаходиться в постійній динаміці за рахунок того, що все більше злочинів набувають міжнародного характеру, а держави намагаються укласти для боротьби з ними міжнародні універсальні або регіональні угоди.

Так, на X Конгресі ООН у Відні (квітень, 2000 р.) за основу було запропоновано прийняти робоче визначення транснаціональних організованих злочинів та їх примірний перелік. Однак у ході обговорення на вказаному форумі та в подальшому Комісією з попередження злочинності та кримінального правосуддя, підготовлений текст конвенції не вдалось зберегти, в документі перелік цих злочинів не зберігся навіть у вигляді додатку [46, 13].

Згідно з класифікацією ООН, усі транснаціональні злочини підрозділяються на 17 груп: відмивання грошей, тероризм, крадіжки творів мистецтва та предметів культури, крадіжки інтелектуальної власності, незаконна торгівля зброєю, викрадення літаків, морське піратство, захват наземного транспорту, шахрайство зі страхуванням, комп'ютерна злочинність, екологічна злочинність, торгівля людьми, торгівля людськими органами, незаконна торгівля наркотиками, хибне банкрутство, проникнення в легальний бізнес, корупція та підкуп громадських та партійних діячів, виборних осіб.

Таким чином, аналізуючи міжнародно-правові документи з питань боротьби з транснаціональною злочинністю, можна зробити низку висновків, наведених нижче :

1. Виокремлюється декілька характерних рис транснаціональних злочинів:

— здійснення в широких масштабах, шляхом утворення та експлуатації ринків незаконних товарів та послуг (Матеріали VIII Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками. Гавана, вересень, 1990 р.);

— утворення характеру промислу, наявність системи захисту від соціального контролю з використанням насильства, залякування, корупції, отримання прибутку незаконним шляхом (Підсумковий документ Міжнародного семінару ООН з питань боротьби з організованою злочинністю. Суздаль, жовтень 1991 р.);

— проникнення в прибуткові законні види діяльності, розмивання меж між організованою злочинністю та злочинністю «білих комерційців» (Доповідь Генерального Секретаря ООН «Вплив організованої злочинності на суспільство в цілому» на Другій сесії Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя ЕКОСОС. Квітень, 1993 р.);

— надбання спеціальних навичок та професіоналізму (Довідковий документ до Всесвітньої конференції на рівні міністрів внутрішніх справ «Про організовану транснаціональну злочинність». Неаполь, листопад, 1994 р.) [21, 80].

2. Поняття транснаціональних злочинів, віднесення їх до окремих груп не завжди залежить від правової форми, наприклад, якщо правопорушення сформульовано в нормах *juscogens*, в правових звичаях, нарешті, в резолюціях міжнародних організацій. Тобто злочин може набути міжнародного (транснаціонального) характеру незалежно від того, чи був укладений відповідний міжнародний договір. Тому, якщо порівняти поняття злочину за КК України та міжнародним правом, то такі ознаки

транснаціонального злочину, як протиправність та покарання впливають із міжнародних обов'язків та знаходяться в текстах міжнародних угод та інших нормах міжнародного права.

3. Віднесення злочинів до групи транснаціональних є умовним, оскільки міжнародно-правове регулювання цієї сфери знаходиться в постійній динаміці за рахунок того, що все більша кількість злочинів набуває міжнародного характеру, і з метою співробітництва в боротьбі із ними держави намагаються прийняти міжнародні універсальні або регіональні угоди.

Висновки до розділу 1

Викладене свідчить про необхідність узагальнення і глибокого аналізу теоретичного та практичного матеріалу, оцінки окремих тенденцій і обґрунтування в подальшому проблем, пов'язаних з визначенням поняття злочину та його відмежування від кримінального проступку.

Підсумовуючи все вище зазначене, хотілося б звернути увагу, що вивчення та дослідження злочину на сьогодні залишається одним із першочергових завдань науки кримінального права.

Саме від того, як повно та точно будуть опрацьовані та досліджені всі питання, пов'язані із вивченням та дослідженням злочину, і буде залежати благополуччя нашої держави.

Це також забезпечить швидке виявлення та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину та виключить випадки притягнення до кримінальної відповідальності невинних осіб.

Наукове вчення про злочин ще не повністю відображає всі особливості практичного застосування норм кримінального права. Однією з необхідних умов по вдосконаленню наукового вчення про злочин є усунення всіх неточностей та протиріч у внутрішньому змісті кримінально-правових норм.

На сьогодні майже всі проблеми, пов'язані із злочином, вивчаються та досліджуються наукою кримінального права, оскільки в нашій державі не існує повного нормативного закріплення цього питання.

І тому саме вдосконалення чинного кримінального законодавства, а також прийняття принципово нових кримінальних законів, які б повніше висвітлювали юридичну сутність злочину залишається першочерговим завданням, яке стоїть на сьогодні перед нашою державою.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇНАХ ЄС

2.1. Основні ознаки злочину

Для того щоб конкретне діяння було визнано злочинним, воно повинно містити повний комплекс відповідних ознак, які відрізняють його від інших (можливо, навіть надзвичайно подібних) діянь. Ознака – це відповідна характеристика явища, яка притаманна тільки цьому явищу і відрізняє його від йому подібних. Попередня редакція Кримінального кодексу України, прямо називала лише дві ознаки злочину: суспільну небезпечність та кримінальну протиправність [12, 238].

Теоретики кримінального права визначали як ознаки злочину також інші: винність та караність. При цьому вказувалось, що ці дві останні ознаки «впливають із самої суті поняття злочину, оскільки вчинення злочину завжди пов'язане з виною особи в такому злочині і відповідним покаранням». Одночасно висловлювались думки і про наявність інших ознак цього явища. Наприклад, М.Й. Коржанський включає в коло ознак злочину злочинне діяння [21, 40]. Висловлювались і думки про притаманність злочину й інших ознак (наприклад, аморальності). Який же підхід до кола ознак злочину слід застосувати у зв'язку із прийняттям нового Кримінального кодексу і нової редакції правової норми, яка визначає це явище? По-перше, кодекс чітко називає ознаки, які йому притаманні. Через це, спроби розширено тлумачити коло цих ознак є юридично некоректними. По-друге, кодекс як ознаки злочину вказує суспільну небезпечність, кримінальну протиправність, винність. Тому слід визначитись відносно таких ознак як: а) злочинне діяння; б) караність та в) аморальність.

Злочинне діяння. Виходячи зі змісту поняття «ознака» слід зазначити, що діяння (злочинне чи загальнопротиправне) є формою поведінки при вчиненні порушень будь-яких правових норм. Тому говорити про нього, як про ознаку, є неправильним. Фактично в дефініцію цього поняття воно введено для розуміння механізму його вчинення, а не змісту. Злочин не

можна вчинити, не вчиняючи діяння – дії або бездіяльності. Але і всі інші порушення правових приписів, закріплених у нормах інших галузей права можуть бути реалізовані тільки шляхом здійснення відповідного діяння (дії або бездіяльності). Таким чином, з одного боку, визнання діяння ознакою злочину порушує логічний принцип визначення явища через окреме, спеціальне. А з іншого, – виходить, що процес визначає зміст, що також порушує закони логіки. Такий підхід є помилковим і визнавати злочинне діяння як ознаку явища є неправильним [40, 39].

Караність. Прихильники цієї ознаки (для справедливості слід зауважити, що таких абсолютна більшість) вказують, що вона є показником ставлення держави та суспільства до особи та діяння, яке вона вчинила; що кримінальне право визнає злочином лише ті діяння, які підлягають покаранню; що немає злочину без покарання та покарання без злочину. Слід зауважити, що ці погляди мають неабияке обґрунтування. Однак все це стосується наслідків вчинення суспільно небезпечного, протиправного, винного діяння, яке заборонено кримінальним законом. Факт вчинення злочину у відповідній системі просторово-часових координат відбувся до того (і без того) як (і чи) застосовано покарання. Суспільно-політична і правова оцінка діяння вже дана до того, як застосовано покарання, і незалежно від того, чи застосовано воно взагалі. До речі, покарання застосовується лише після визнання конкретної особи винною у вчиненні конкретного злочину обвинувальним вирокіом суду, в якому спочатку, як загальновідомо, фіксується наявність вини особи у вчиненні передбаченого Кримінальним кодексом України діяння, а лише потім вирішується питання про застосування або незастосування кримінального покарання. Незастосування покарання з будь-яких причин не означає відсутність факту злочину, який вже вчинено. Звичайно, що прихильники визнання караності як ознаки злочину наполягатимуть на тому, що йдеться про узагальнену модель, яка визначає обов'язковість наявності покарання за діяння, заборонене Кримінальним кодексом. Але все ж таки кара настає після

скоєння діяння, яке визнано злочинним. Злочин визначає диспозиція кримінально-правової норми, а не санкція.

Аморальність. Визнання її як ознаки злочину суперечить, як і при спробі визнання ознакою злочинного діяння, правилам логіки. Що стосується аморальності, то вона характеризує не тільки злочин, а й будь-яке інше правопорушення. Крім того, аморальність притаманна діянням, які взагалі не належать до сфери правового регулювання, а перебувають за її межами і регулюються іншими соціальними нормами[35, 197].

Термін «діяння», яким визначається процес вчинення злочину, є синтетичним і охоплює два види людської поведінки: активну поведінку – дію та пасивну поведінку – бездіяльність. Дія, з кримінально-правової точки зору, – це вид людської поведінки, яка порушує кримінально-правову заборону, припис утримуватись від вчинення відповідних визначених Кримінальним кодексом актів поведінки (фактично закон говорить: «не роби», а особа «робить», тобто діє по відношенню до кримінально-правового припису). Тому дія – це активна форма вчинення злочину (напр., ст. 147 КК «Захоплення заручників», ст. 310 КК «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель» та ін.). Більшість злочинів, які передбачені чинним КК України, вчиняються шляхом дії.

Бездіяльність – пасивний з точки зору кримінального закону вид злочинної поведінки. Він полягає в невчиненні особою активних дій, які вона повинна була і могла вчинити у відповідній ситуації (закон говорить «роби», а особа «не робить» – не діє по відношенню до кримінально-правового припису). Тому бездіяльність – пасивна форма скоєння злочину (напр., ст. 212 КК «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», ст. 389 КК «Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» та ін.) Кількість злочинів, які вчиняються шляхом бездіяльності суттєво менша, ніж тих, які вчиняються шляхом активних дій [51, 61].

Суспільна небезпечність є загальновизнаною ознакою злочину. Її прийнято називати матеріальною його ознакою. Більшість вчених, які

розглядають зміст злочину, погоджуються, що це основна ознака цього явища. Суспільна небезпечність – це властивість, притаманна злочину, яка полягає в тому, що він (злочин) спричиняє тяжку шкоду існуючому в суспільстві правопорядку або ставить правопорядок під загрозу заподіяння такої шкоди. Як відомо, злочин скерований на найбільш важливі (цінні) суспільні відносини, які визначають самі умови існування суспільства, забезпечують його стабільність та розвиток. Звичайно, суспільні відносини перебувають під захистом не тільки кримінального права, а й норм інших галузей системи законодавства. Кримінально-правова охорона здійснюється лише відносно найважливіших із них, які мають загальносоціальне значення.

Фактично суспільна небезпечність не залежить від позиції законодавця. Це є об'єктивна характеристика, притаманна відповідній поведінці, скерованій на відповідні суспільні відносини. Суспільна небезпечність не є статичною характеристикою. Залежно від етапу розвитку суспільства вона може збільшуватись або, навпаки, зменшуватись і навіть взагалі зникати (наприклад, декриміналізацію діянь у зв'язку з прийняттям нового КК України 2001 р.). У цивілізованому суспільстві закон формулюється на підставі вивчення правосвідомості суспільства, на підставі загальносуспільних цінностей. Законодавець лише формулює його. До речі, коли процес йде навпаки, закони перестають діяти, вони перестають підтримуватись суспільством, а держава з демократичної перетворюється на тоталітарну.

Можна стверджувати, що саме суспільна небезпечність є тим критерієм, який відрізняє злочин від інших правопорушень. Суспільну небезпечність утворює ряд факторів:

- характеристика (з точки зору важливості) об'єкта злочину;
- характер та розмір заподіяної шкоди;
- характеристика об'єктивної сторони діяння – спосіб учинення злочину, спосіб, знаряддя та засоби, з допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка стан його скоєння;

- форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин;
- мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалось винним [13, 110].

Як справедливо вказує М.І. Коржанський, суспільна небезпечність має два виміри – характер та ступінь. При цьому характер «суспільної небезпечності діяння складає його якість», яка визначається «суспільною цінністю об'єкта посягання, а також злочинними наслідками, способом вчинення злочину, мотивом і формою вини. Ступінь суспільної небезпечності діяння складає її кількість і визначається, головним чином, способом вчинення злочину та розміром заподіяної шкоди» [21, 58].

Протиправність злочину – це юридична характеристика діяння. Зміст цієї ознаки полягає в тому, що злочином визнається тільки суспільно небезпечне діяння, яке передбачене як таке чинним Кримінальним кодексом. Відповідно до ст. 92 п. 22 Конституції України злочинність діяння визначається виключно Законами України. До речі, у КК України 2001 року зроблено у цьому напрямі набагато більше, ніж у попередньому кримінальному законі, який чітко не фіксував неможливість визнання злочином діянь, які не передбачені Кримінальним Кодексом. Це важливе нормативне положення визначає неможливість застосування кримінального закону за аналогією, що було притаманне попередньому кримінальному законодавству і давало можливість грубо порушувати законність, підтримувати політику терору.

Аналогія кримінального закону означала можливість застосування, за відсутності в КК прямої вказівки на протиправність конкретного діяння, тих кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини, найбільш наближені за характером та ступенем суспільної небезпеки до діяння, яке вчинила конкретна особа.

Визначаючи зміст кримінальної протиправності, слід наголосити, що він не обмежується виключно диспозицією норми особливої частини Кримінального кодексу, а є синтетичним поняттям. З одного боку, він є

нормативною реалізацією, відтворенням суспільної небезпеки, яка притаманна конкретному діянню. З іншого – кримінальна протиправність об'єднує положення як Загальної, так і Особливої частин Кримінального Кодексу. Приміром, не може бути визнано злочином діяння, яке передбачено диспозицією норми ст. 186 ч. 1 КК України «Грабіж» на підставі лише диспозиції цієї норми без аналізу норм статей 18 КК «Суб'єкт злочину», 19 КК «Осудність», 23 «Вина» КК та інших, які визначають загальні умови кримінальної протиправності [41, 130].

Вина. Відповідно до ст. 23 КК України «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності». Детальніше зміст, характеристики та інші питання цієї ознаки злочину будуть розглянуті далі при вивченні питання про суб'єктивну сторону складу злочину. Вина є внутрішньою суб'єктивною характеристикою злочину. Саме через винуватість реалізується демократичний підхід до змісту кримінальної відповідальності, яка передбачає можливість її настання лише у випадках наявності суб'єктивних підстав. Злочином може бути лише діяння, яке вчинене умисно або з необережності. Невинне діяння (casus) не може тягнути кримінальну відповідальність. Верховний Суд України постійно наголошує, що порушення кримінальної справи можливе лише за наявності всіх ознак злочину, передбаченого чинним кримінальним законом.

Повсякденне життя створює ситуації, коли ті чи інші діяння зовні повністю підпадають під ознаки, які згідно ст. 11 ч. 1 КК України не можуть розглядатись інакше, як злочин. Однак ні в кого реально «не підніметься рука» притягнути особу, яка вчинила таке діяння, до кримінальної відповідальності у зв'язку з практично відсутньою суспільною небезпекою. «Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» (ст. 11

ч. 2 КК).

У деяких країнах, крім вказівки на формальну ознаку злочину – його передбаченість кримінальним законом (злочин – це те, що передбачене кримінальним законом або тягне застосування передбачених ним заходів кримінально-правового реагування), вказуються в його законодавчому визначенні й ознаки, які характеризують його соціальну сутність – властивість заподіювати шкоду об'єктам, взятих під охорону держави. У Кримінальних кодексах інших країн поняття злочину здебільшого зводиться до визначення як діяння, забороненого під загрозою покарання, передбаченого кримінальним законом, чи діяння, яке порушує кримінально-правову норму. Так, в § 1 ст. 1 КК Польщі зазначено, що кримінальній відповідальності підлягає лише особа, яка вчинила діяння, заборонене під погрозою покарання законом, який діяв на час його вчинення. У законодавстві Німеччини, Швейцарії і деяких інших держав відсутня вказівка законодавця на матеріальну ознаку злочину – його суспільну небезпечність. Так, у КК Федеративної Республіки Німеччини у другій главі, яка має назву «Пояснення термінів» міститься § 12 «Злочини і проступки». Відповідно до частини 1 § 12 злочином являються протиправні діяння, за вчинення яких в якості мінімального покарання передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного року і більше. Відповідно до частини 1 статті 9 КК Швейцарії злочином визнається злочинне діяння, яке карається каторжною тюрмою [16, 279].

Таким чином, стає очевидним, що законодавці певних країн при визначенні поняття злочину, відмовилися від його матеріальної ознаки. Відсутність в кримінальному законодавстві Німеччини і Швейцарії категорії «суспільна небезпечність діяння» частково компенсується наявністю акценту на суспільну небезпеку особи, яка вчинила злочин. Проаналізувавши поняття «злочину» за кримінальними кодексами різних країн ми відмітили наявність певних розбіжностей. Зокрема, у законодавчому визначенні поняття злочину за Кримінальним кодексом України містяться принаймні

три ознаки злочину: протиправність, суспільна небезпечність та винність. У Кримінальних кодексах деяких держав немає посилення на суспільну небезпечність як ознаку злочину. Яскравими представниками є Кримінальні кодекси Федеративної Республіки Німеччини і Швейцарії.

2.2. Класифікація злочинів за кримінальним законодавством України та країн ЄС

Під класифікацією злочинів розуміють поділ їх на групи залежно від того чи іншого критерію. При цьому важливим є, по-перше, чітке визначення критеріїв класифікації і, по-друге, їх дотримання у процесі самої класифікації. Так, залежно від форми вини злочини можна поділити на умисні і необережні; залежно від ступеня завершеності злочинної діяльності – на закінчені і незакінчені тощо. Кожна з таких класифікацій може вирішувати конкретні завдання, а тому має і теоретичне, і практичне значення (наприклад, ст. 13 КК, що визначає закінчений і незакінчений злочини) [42, 90].

Найважливіше значення має законодавча класифікація злочинів, тобто віднесення злочинів до тих чи інших груп, їх об'єднання в такі групи, яке здійснюється самим законодавцем. Така класифікація має практичне значення, тобто є основою застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм. Законодавча класифікація злочинів у чинному законодавстві провадиться за об'єктом посягання, формою вини, характером і ступенем суспільної небезпечності діяння. Вона має значення для кваліфікації злочинів, для призначення виду і розміру покарання за злочин, для звільнення особи від кримінальної відповідальності чи від покарання за злочин.

Саме така класифікація міститься в ч. 1 ст. 12 КК України, яка встановлює, що залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Із змісту цієї норми можна зробити однозначний висновок, що законодавець за

основу такої класифікації бере матеріальний критерій, що відбиває внутрішню соціальну сутність злочинів – ступінь їх тяжкості, небезпечності для суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом.

Ступінь суспільної небезпечності, що відображає ступінь тяжкості злочину, виражається в сукупності його об'єктивних і суб'єктивних ознак: важливості об'єкта, характері діяння, способах його вчинення, тяжкості наслідків, формі і видах вини, мотивах і меті тощо [34, 82].

Віднесення злочину до тої чи іншої групи пов'язане з видом та мірою покарання, у більшості випадків – із покаранням у вигляді позбавлення волі.

Частина 1 ст. 12 КК передбачає класифікацію злочинів залежно від ступеня тяжкості на чотири категорії: а) злочини невеликої тяжкості; б) середньої тяжкості; в) тяжкі та г) особливо тяжкі.

Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання.

Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Формальним критерієм цієї класифікації законодавець передбачає певний вид і розмір покарання, типовий, такий, що найбільш повно відображає тяжкість злочинів, віднесених до певної категорії. Закон визначає межі максимального покарання в санкціях за злочини, які відносяться до однієї категорії. Такі санкції передбачають для злочинів невеликої тяжкості – максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання (наприклад, штраф); для злочинів середньої тяжкості – покарання у виді позбавлення волі на строк більше

двох, але не більше п'яти років; для тяжких злочинів – покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти, але не більше десяти років; для особливо тяжких злочинів – покарання у виді позбавлення волі понад десять років (від 11-ти до 15-ти років) або довічне позбавлення волі [17, 89].

Ці санкції і є обов'язковими критеріями для вирішення на практиці питання про віднесення того чи іншого злочину до певної категорії.

Слідчий, прокурор, суддя, розглядаючи конкретний злочин, ні за якими умовами не можуть змінити категорію, до якої закон відносить злочин. Так, якщо закон визначає цей злочин як тяжкий, то навіть наявність декількох пом'якшуючих обставин не дають суду права визнати його злочином середньої тяжкості.

Передбачена в ст. 12 класифікація злочинів залежно від їх тяжкості має значення для застосування норм Загальної та Особливої частин КК України. При цьому чітко виявляється позиція законодавця щодо застосування пільгових інститутів до осіб, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості. Так, готування до злочину невеликої тяжкості не тягне кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК); можливість звільнення від кримінальної відповідальності пов'язується з вчиненням злочинів невеликої чи середньої тяжкості (статті 45-48 КК); звільнення від покарання також можливе лише при вчиненні злочину невеликої і середньої тяжкості (ч. 4 ст. 74 КК). Щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, то з ними закон пов'язує найбільш суворі наслідки. Такі, наприклад, як можливість призначення за особливо тяжкий злочин довічного позбавлення волі (ст. 64 КК); призначення за тяжкий та особливо тяжкий корисливий злочин конфіскації майна як додаткового покарання (ст. 59 КК); встановлення найбільш тривалих строків погашення і зняття судимості за тяжкі і особливо тяжкі злочини (статті 49, 80 КК) тощо [19, 188].

Передбачена ст. 12 класифікація повинна враховуватися і при застосуванні певних норм Особливої частини КК України. У багатьох статтях вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину виступає як обов'язкова або

кваліфікуюча ознака складу злочину. Так, наприклад, заздалегідь не обіцяне приховування злочинів карається як самостійний злочин, якщо воно пов'язане з приховуванням лише тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК); створення злочинної організації передбачає як обов'язкову ознаку мету вчинення також тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 255 КК); у ч. 2 ст. 383 і ч. 2 ст. 384 КК кваліфікуючою ознакою закон передбачає вчинення цих злочинів проти правосуддя, якщо вони поєднані з обвинуваченням особи в тяжкому або особливо тяжкому злочині.

Своєрідний спектр злочинних діянь наявний у Великобританії, країні англосаксонської правової сім'ї. Ще за часів середньовіччя в Англії побутувала своєрідна класифікація (категоризація) злочинів на три види: 1) тризн (treasons) – особливо небезпечні злочини, зокрема зрада, посягання на особу короля (королеви), членів його родини тощо; 2) фелонія (felonies) – тяжкий кримінальний злочин; 3) місдімінори (misdemeanor) – інші, переважно незначні, злочини. Фелонію в англійському феодальному праві розглядали як «образливе» правопорушення, учинене васалом стосовно сеньйора. Уперше цей термін було згадано в Нортгемптонській асизі (XII ст.) під час визнання зради лорда. У XIV ст. у складі фелонії було виокремлено державну зраду – тризн. У англійському праві поняття фелонії охоплювало злочини, покарання за які полягало в смертній карі та конфіскації майна. Після скасування в XIX ст. смертної кари, а пізніше і конфіскації майна, до фелонії стали належати тяжкі злочини, що за ступенем суспільної небезпеки перебувають між державною зрадою та місдімінором. Із XIV ст. до категорії місдімінорів належали злочини, учинені стосовно інтересів приватних осіб, що не зачіпали інтересів корони, та за які не передбачалася смертна кара й конфіскація майна. З прийняттям закону про кримінальне право Великобританії від 21 липня 1967 р. усі відмінності між фелонією та місдімінорами було скасовано, і нині ця класифікація становить історичний інтерес [55, 173].

Більш важливим в англійському праві є поділ на злочини за загальним правом. Відносно злочинів загального права формується судова практика, оскільки остаточної дефініції злочину в законі (статуті) не передбачено. Водночас покарання за загальним правом може передбачатися кримінальним законом, а може й ні.

Найбільш придатною з технічної точки зору на сьогодні вважають класифікацію за процесуальним порядком, що протиставляє злочини, переслідувані за обвинувальним актом, злочинам, які не підлягають переслідуванню за обвинувальним актом (злочини, переслідувані в порядку спрощеного провадження). Серед інших підстав цієї класифікації – тяжкість злочину. Водночас головною відмінністю є те, що інколи справи повинен розглядати суд присяжних у той час, коли стосовно інших злочинів цілком прийнятним є обмеження, завдячуючи спрощеній процедурі розгляду в мировому суді, яка не передбачає участі в ньому суду присяжних, справа розглядається одноосібно – чинним магістратом (суддею).

Злочини, які не підлягають переслідуванню за обвинувальним актом, називають *summary offences* (до них належать менш тяжкі злочини). *Either-way offences* – злочини середньої тяжкості, які повинен розглядати Суд корони в разі, якщо обвинувачена особа не визнає своєї провини й наполягає на розгляді справи саме в цьому суді. Хоча такі справи можуть розглядатись мировими судами за наявності на те згоди обвинуваченої особи, та за рішення магістрату (судді), які входять до судового складу цього органу. До таких діянь, відповідно до закону, належать: деякі посягання на особу (тілесні ушкодження); майно (крадіжка); громадський порядок (небезпечне керування транспортним засобом).

Прийнятною є також класифікація злочинів, що передбачає їх розподіл на арештні та неарештні. Перші – це ті, що тягнуть за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше п'яти років. Відносно цих злочинів встановлено особливі правила арешту (наприклад, обмеження на звільнення

заарештованого під заставу та ін.). Усі інші злочини вважають не арештними [11, 94].

Основним матеріальним критерієм диференціації злочинних діянь у Франції слугує тяжкість діяння (раніше до таких критеріїв належали вид і розмір покарання, передбаченого за здійснення злочинного діяння). Залежно від ступеня тяжкості всі злочинні діяння поділяються на три групи: злочини, проступки, порушення.

У системі проступків, визначеній положенням КК Франції, переважну більшість становлять покарання виправного характеру, зокрема тюремне ув'язнення на строк до десяти років або штраф. Якщо проступок карається тюремним ув'язненням, можуть бути призначені одне або кілька покарань у вигляді позбавлення або обмеження таких прав, як позбавлення прав водія строком не більше ніж на п'ять років (воно може стосуватися тільки права водія на водіння поза професійною діяльністю) (п. 1); заборона на керування деякими транспортними засобами на строк не більше ніж на п'ять років (п. 2); анулювання прав водія із заборонаю не більш ніж на п'ять років домагатися видачі нових прав (п. 3); конфіскація одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 4); заборона на строк не більше ніж на один рік використання одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженому (п. 5); заборона на строк не більш як на п'ять років володіти або носити зброю, для чого потрібен дозвіл (п. 6); конфіскація однієї або кількох одиниць зброї, що належать засудженому або якими він вільно розпоряджається (п. 7); позбавлення дозволу на полювання із заборонаю не більше ніж на п'ять років домагатися видачі нового дозволу (п. 8); заборона на строк не більше п'яти років видавати чеки (за певними винятками) і користуватися кредитними картками (п. 9); конфіскація предмета, який використовувався або призначався для вчинення злочинного діяння, або предмета, що є його наслідком (п. 10 ст. 131-6) [33, 193].

Таким чином, у кримінально-правовій доктрині Франції кримінальний проступок слід тлумачити як будь-яку дію або бездіяльність, скоєну умисно

або з необережності, заборонену в суспільстві під загрозою виправного покарання, визначеного кримінальним законом. Крім того, за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння, що є важливим аргументом під час вирішення питання щодо вибору процедури кримінального переслідування та його кримінально-правових наслідків.

Провадження проступків впливає на визначення таких аспектів: системи покарання; термінів давності й підслідності кримінальних справ, зняття та погашення судимості; відтермінування покарання; предметної компетенції щодо юрисдикції.

Відповідно до положень КК ФРН, протиправні діяння поділяються на злочини та проступки (§ 12 КК ФРН «Злочини й проступки»).

Проступками (*Geld-strafe*) визнано протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного року та менше або штраф (§ 12 (2) КК ФРН). До таких діянь належать: порушення офіційних оголошень, заняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідощів про стан здоров'я тощо. За проступки здебільшого як альтернативне основному покаранню призначають штраф.

Розкриваючи сутність зазначених діянь, законодавець використовує спільне для них словосполучення «протиправні діяння». Покарання за діяння ґрунтуються на вольовій дії чи бездіяльності людини (§ 13 КК ФРН). Так, відповідно до § 15 КК ФРН, карається тільки умисна дія, якщо закон прямо не передбачає покарання за необережну дію. Щодо форм вини зазначено: по-перше, якщо хтось під час учинення діяння не знає про обставину, яка стосується передбаченого законом складу злочину, то він діє ненавмисно; по-друге, той, хто під час учинення діяння помилково сприймає обставини, що могли б становити склад злочину, передбаченого більш м'яким законом, може бути покараний за умисне вчинення діяння саме за більш м'яким законом. Отже, кримінально-правовій доктрині притаманна вина у формі умислу та необережності [46, 14].

Таким чином, аналіз чинного КК України дає змогу зробити висновок про те, що закріплена у ньому класифікація злочинів має значення для вирішення низки правових питань. Зокрема, вона спрощує редакцію Загальної та Особливої частин КК України, впливає на призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, погашення судимості, застосування обставин, що виключають злочинність діяння, кваліфікацію злочинів. В основу класифікації покладено критерій, що відображає матеріальну сутність злочину як соціального явища і має певну градацію щодо його змісту, – тяжкість злочину, небезпечність для суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом. Поряд із матеріальним критерієм у ст. 12 КК України передбачено формальний критерій класифікації злочинів – певний вид і розмір покарання, типовий, такий, що найповніше відображає тяжкість конкретної групи (категорії) злочинів.

Висновки до розділу 2

Отже, з урахуванням викладеного, підкреслюючи єдність ознак злочину, можна зробити висновок про те, що тільки наявність сукупності шести розглянутих ознак – суспільної небезпечності (матеріальна ознака), протиправності (формальна ознака), діяння (дії або бездіяльності), винності, караності та вчинення суб'єктом злочину, характеризує діяння як злочин.

Із змісту ч. 1 ст. 12 КК України бачимо, що в основі класифікації злочинів лежить їх суспільна небезпечність (ступінь тяжкості), однак фактично, згідно ч. ч. 3, 4 та 5, за основу взято лише санкцію відповідної статті Особливої частини КК України.

Суспільна небезпечність злочину і передбачене за нього покарання можуть розглядатися як дві самостійні підстави класифікації: перша дозволяє виділяти різні за тяжкістю види (або категорії) злочинів; друга – різні за тяжкістю кримінально-правові санкції, які залежать не лише від суспільної небезпечності вчиненого злочину. Саме особливість правових наслідків

вчиненого лежить в основі виділення вказаних у кримінальному законі категорій і, як наслідок, ці категорії потребують свого уточнення. Вони, зокрема, можуть мати такий вигляд: перша категорія – злочини, за вчинення яких КК передбачає покарання невеликої тяжкості, тобто яке не перевищує двох років позбавлення волі; друга категорія – злочини, за вчинення яких КК передбачає покарання середньої тяжкості, тобто яке не перевищує п'яти років позбавлення волі; третя категорія – злочини, за вчинення яких КК передбачає тяжке покарання, тобто позбавлення волі не більше десяти років; і, нарешті, четверта категорія – злочини, за вчинення яких КК передбачає особливо тяжке покарання, тобто на строк більше десяти років або інше, більш суворе покарання. Отже, в якості критерію класифікації злочинів законодавцем використовується ступінь караності злочину – тяжкість можливого покарання у вигляді позбавлення волі в її верхніх межах, вказаних у санкціях відповідних статей Особливої частини КК України.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

3.1. Проблеми запровадження інституту кримінальних проступків в Україні на основі європейського досвіду

Затвердження Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. та внесення до Верховної Ради України проекту Закону України від 3 березня 2012 року № 10146 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» вивело проблему впровадження в кримінальне законодавство України інституту кримінального проступку на рівень, коли від її розв'язання залежатиме не лише законозастосовна практика, а й система законодавства України в цілому [58, 130].

Виділення в законодавстві про кримінальну відповідальність нової категорії суспільно небезпечних діянь – кримінального проступку свідчить про внесення змін у існуючу класифікацію злочинів, яка була незміною у нас майже сто років.

Так, кримінальним проступком визнається діяння, за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Зміст кримінальних проступків становлять два види людської поведінки:

1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки;

2) діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство,

дрібне викрадення чужого майна тощо).

Звернемося за досвідом до законодавства зарубіжних країн. Більшість з них в системі кримінального законодавства мають статті, норми яких передбачають склади злочинів, і статті, в яких передбачаються склади кримінального проступку (наприклад, США, Великобританія, Франція, Нідерланди, тощо). За скоєння кримінального проступку в основному передбачені невисокі стягнення, які не тягнуть за собою судимості.

Положення сучасного КК Франції законодавець максимально наблизив до норм і принципів міжнародного кримінального права, передбачених міжнародними угодами, у яких кримінальні проступки постають як складова триланкової системи поділу злочинних діянь. Чіткої термінології щодо злочину, проступку та правопорушення, на жаль, закон не містить. Натомість зазначені терміни об'єднано родовим поняттям «злочинні діяння». До того ж відсутній технічний поділ злочинних діянь за главами, розділами, книгами, лише тяжкість діяння визначає його належність до певного виду. Окремі статті КК Франції містять посилання, які чітко визначають, до якого виду злочинних діянь належать учинені неправомірні дії (наприклад, відповідно до ст. 511-26 КК Франції, «замах на скоєння проступків, передбачених статтями 511-2, 511-3, 511-4, 511-5, 511-6, 511-9 та 511-15, карається такими покараннями...»). Справи щодо проступків у Франції розглядає виправний трибунал [8, 22].

Таким чином, у кримінально-правовій доктрині Франції кримінальний проступок слід тлумачити як будь-яку дію або бездіяльність, скоєну умисно або з необережності, заборонену в суспільстві під загрозою виправного покарання, визначеного кримінальним законом. Крім того, за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння, що є важливим аргументом під час вирішення питання щодо вибору процедури кримінального переслідування та його кримінально-правових наслідків.

Нормами Кримінально-процесуального кодексу (КПК) ФРН регламентовано особливості кримінального провадження щодо проступків.

Прокурор має право за згодою уповноваженого на відкриття судового розгляду суду відмовитися від переслідування в провадженні проступків, якщо вина особи, яка скоїла це діяння, є незначною і не існує публічного інтересу в переслідуванні (§ 153 КПК ФРН).

До того ж, положення § 153а КПК ФРН передбачають умовне припинення кримінального провадження за наявності погодження суду й обвинуваченого всіх проступках під час винесення постанови про зобов'язання виплати із зазначенням грошової суми на користь організації або казни, посиленням на докладені зусилля для досягнення згоди між особою, яка вчинила неправомірне діяння, та потерпілим шляхом компенсації завданої шкоди. Прокуратура в такому разі має право відмовитися від пред'явлення обвинувачення, якщо цієї постанови достатньо для того, щоб не привертати увагу громадськості до кримінального переслідування, та за умов, що цьому не перешкоджає тяжкість вини.

Зазначені вище положення (§ 153, 153а КПК ФРН) доповнює Закон ФРН «Про третейські суди в громадах» від 13 вересня 1990 р., відповідно до якого прокурор має право передати справу до третейського суду, якщо в результаті цього можна очікувати на позасудове рішення, зокрема відшкодування або укладання угоди між особою, яка скоїла діяння, та потерпілим у разі незацікавленості громадськості в пред'явленні цивільного позову [32, 72].

Державну політику ФРН щодо криміналізації нетяжких злочинних діянь підтверджує факт обов'язкового порушення кримінального переслідування щодо проступків стосовно домашніх і сімейних крадіжок (§ 247 КК ФРН) та крадіжок або привласнення малоцінних предметів (§ 248а КК ФРН). Обидві норми застосовуються відповідно до певних майнових деліктів. Законодавець вважає, що подібні випадки зазвичай не призводять до подання заяви (повідомлення), а можуть бути вирішені в межах цивільного права або несудовим шляхом. Це рішення зумовлено тим, що лише кримінальне право орієнтоване на принцип винуватості, захист прав і свобод

усіх членів суспільства, розгляд людини як відповідального громадянина цього суспільства. Положення кримінально-правового характеру своїми вимогами й санкціями спрямовують людину на правосвідомість і дисципліну.

Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, уточнює, що за вчинення кримінального проступку можуть бути передбачені такі стягнення, як короткострокове позбавлення волі, штраф у певному обмеженому розмірі, позбавлення спеціальних прав, залучення до обов'язкових робіт, спеціальна конфіскація тощо. Мова йде про уже відомі законодавству види стягнень, коректування потребує лише їх розмір.

Л.В. Левицька, пропонуючи своє визначення проступку, розуміючи під ним «умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння», виділяє наступні види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що їх вчинили: «максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу» [28, 47].

У свою чергу Фріс П.Л. вважає, що «кримінальні проступки не можуть каратись суворіше, ніж позбавленням волі на строк до трьох років. Вони не повинні тягнути за собою судимість» [59, 12]. Така розбіжність у визначенні міри покарання за вчинення кримінального проступку, ще раз, наголошує на потребі законодавчого врегулювання інституту кримінальних проступків.

Питання, пов'язані із визначенням кримінальних проступків, будуть передбачені у спеціальному законі України про кримінальні проступки. Глава 25 КПК України набере чинності одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки.

Так, кримінальним проступком визнаватиметься передбачене відповідним законом діяння (дія або бездіяльність), що не містить великої суспільної небезпеки, вчинене осудною особою, яка досягла на момент

вчинення проступку шістнадцятирічного віку, та за яке не передбачено покарання у вигляді позбавлення волі [29, 158].

З урахуванням цього до категорії кримінальних проступків слід віднести:

- окремі діяння, які за КК належать до злочинів невеликої тяжкості і, відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства, будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки (аналіз КК дозволяє дійти висновку, що кримінальними проступками може бути визнано більше третини передбачених у ньому злочинів);

- передбачені КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю. З огляду на це немає підстав визнавати адміністративними такі проступки, не пов'язані зі сферою публічного адміністрування, як дрібне викрадення чужого майна (ст. 51), порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 512), дрібне хуліганство (ст. 173) тощо. Ці проступки за юридичною природою не є адміністративними, оскільки відносини, що охороняються зазначеними вище нормами, не стосуються державного управління або місцевого самоврядування;

- окремі діяння, передбачені Митним Кодексом України, зокрема: переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем (ст. 351); переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (ст. 352).

В сучасних українських умовах як розміщення кримінальних проступків в Кримінальному кодексі, так і їх врегулювання в окремому законодавчому акті (Законі про кримінальні проступки) має свої переваги та недоліки правотворчого, правозастосовчого та соціально-психологічного значення.

Свого часу Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зазначив, що діяння, за яке передбачено такий вид покарання, як арешт, незалежно від того, до якого виду порушень воно належить за національним законодавством, за своїм характером є кримінальним. Саме тому адміністративні правопорушення, за вчинення яких передбачено такий вид стягнення, як адміністративний арешт, пропонувалося трансформувати у кримінальні проступки. Тобто фактично проблема кримінальних проступків полягала та полягає натеper у наявності адміністративних правопорушень, що мають судову юрисдикцію, та такого виду адміністративного стягнення, як адміністративний арешт.

Перший напрям впровадження інституту кримінальних проступків зводиться до виключення з системи юридичної відповідальності адміністративної відповідальності за дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління та запровадження таких посягань як кримінальних проступків в законі про кримінальну відповідальність. Але такий шлях є заздалегідь неприйнятним через ще більшу криміналізацію як наведеного закону, так і суспільства в цілому. І на цю обставину неодноразово вказував П. Л. Фріс [59,13].

Другий напрям впровадження кримінальних проступків може полягати у створенні окремого самостійного виду юридичної відповідальності, підставою якого є саме вчинення посягання, що визнано кримінальним проступком. За таких умов зазначені проступки та відповідне законодавство, що передбачатиме відповідальність за їх вчинення (кодекс або закон), займатимуть проміжне місце між адміністративним правопорушенням та злочином, Кримінальним кодексом України та КУпАП, відповідно. Але такий напрям розвитку системи законодавства України неминуче призведе до необхідності подальшого поділу адміністративного та кримінального законодавства відповідно до шкідливості або суспільної небезпечності посягань та появи кодексів України про майже злочини; трохи, трохи не

злочини; чисто злочини та злочини у натурі. Досвід аналогічних змін цивільного законодавства України та виокремлення з його царини цілої низки правовідносин, що натеper регламентуються самостійними спеціальними законами або кодексами, засвідчує вкрай помилковий характер такого напряму розвитку законодавства про публічно-правову відповідальність.

Третій найбільш виправданий та обґрунтований шлях запровадження інституту кримінальних проступків полягає у збереженні існуючої натеper системи як юридичної відповідальності в цілому, так і публічно-правової відповідальності, зокрема. Реалізація такого підходу полягатиме в прийнятті у новій редакції чинного КК України із дотриманням принципів необхідної декриміналізації всієї системи посягань, передбачених Особливою частиною (аж до визнання окремої поведінки правомірною), а також прийняття Адміністративного кодексу України, що передбачатиме класифікацію відповідних деліктів залежно від рівня та ступеня їх шкідливості (порушення, проступки, провини тощо). А щодо такого виду адміністративного стягнення як адміністративний арешт, то він, на нашу думку, втратив свою ефективність ще за радянських часів, а, з урахуванням сучасних економічних відносин, натеper є пережитком минулого соціалістичного права [56, 280].

Останній із зазначених напрямів розвитку системи законодавства України є найбільш прийнятним як з наукової, так і з практичної точок зору, але все одно являтиме собою порушення умов побудови системи юридичної відповідальності. Фактично матиме місце визначення певного рівня суспільної небезпечності або шкідливості діяння, починаючи з найбільш високого (найбільш суспільно небезпечного, що характеризує злочин) до найменш значного (наприклад, непристойна або недобра поведінка). В той же час починати побудову такої класифікації необхідно саме з визначення категорій, що таке є недобре чи погано як моральної, духовної категорії. Тобто в сучасному українському суспільстві необхідно визначитися з елементарними моральними нормами і лише після цього переглядати

систему (класифікацію) протиправної поведінки залежно від тяжкості порушення [47, 32].

Таким чином, незважаючи на зазначені труднощі теоретико-правового, правозастосовчого та соціального характеру, запровадження інституту кримінальних проступків в українську дійсність має стати важливим кроком на шляху до побудови європейської системи кримінальної юстиції.

3.2. Перспективи співпраці України та міжнародних організацій у боротьбі з міжнародною злочинністю

На універсальному рівні міжнародне співробітництво України в сфері протидії злочинності здійснюється завдяки її участі у всесвітніх міжнародних організаціях. Надважливою є наявність авторитетного координатора в об'єднанні окремих держав навколо спільних наднаціональних кримінально-правових проблем. У планетарних масштабах цю роботу виконує сьогодні ООН, членом якої Україна є з часу заснування цієї організації. Уособлюючи міжнародну спільноту у відносинах, предметом яких є злочинність і засоби соціального контролю над нею, визначення окремих злочинів та їх типових правових наслідків, у рішеннях ООН створює для національних галузей законодавства, які регламентують протидію злочинності, орієнтири або й стандарти для уніфікації й удосконалення. Ці питання розглядаються в багатьох документах Генеральної Асамблеї, Секретаріату, Економічної та Соціальної Ради, інших органів і спеціальних установ ООН. У формуванні міжнародно-правової бази боротьби зі злочинністю помітною є роль Конгресів ООН з питань запобігання злочинності й поводження із правопорушниками [62, 299].

Хоч в сфері антикримінальної політики ООН відповідальна перед світовою спільнотою передусім за глобальну координацію боротьби з посяганнями на мир, міжнародні правопорядок і безпеку, ця організація приділяє багато уваги протидії й іншим видам злочинів, які мають міжнародні (транснаціональні) елементи та поширення яких досягає

наднаціональних масштабів. Прагнення впливати на ці негативні процеси зумовлене метою ООН здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру, в заохоченні розвитку поваги до прав людини й основних свобод всіх без розрізнення раси, статі, мови, релігії (ч. 3 ст. 1 Статуту ООН). Тому з часом ця діяльність «світового уряду» охоплює все більше коло питань (протидія тероризму, транснаціональній організованій злочинності, незаконному поводженню зі зброєю, обігу психоактивних речовин, торгівлі людьми тощо). Наприклад, ще в 70-х рр. XX ст. корупційні правопорушення оцінювалися ООН як проблема здебільшого внутрішньодержавна (зокрема, в Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затвердженому у 1979 р., вказано, що «поняття корупції має визначатися національним правом»). Однак, з 90-х рр. ця організація вже створює глобальну мережу антикорупційних норм. Пояснюється збільшення об'єктів антикримінальної діяльності ООН передусім тим, що злочинність в нових умовах набула характеру планетарної проблеми [48, 176].

Найбільш поширеною формою співробітництва держави щодо злочинів, які становлять небезпеку в міжнародному вимірі, є взяття на себе зобов'язань щодо їх криміналізації та заборони. Крім того, через взаємодію з ООН Україна розвиває інститут засобів кримінально-правового впливу. Наприклад, це стосується впровадження відновного правосуддя, якому чимало уваги приділено в ухвалених на рівні ООН рішень (Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН «Основні принципи застосування програм відновного правосуддя у кримінальних справах» тощо).

Діяльність правоохоронних органів України і, зокрема Укрбюро Інтерполу, з міжнародного розшуку злочинців здійснюється в рамках Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу і має тенденцію до

поліпшення цієї співпраці. Так, в 1991 році з набуттям Україною незалежності виникла потреба в державницьких засадах по зміцненню зв'язків українських правоохоронних органів з відповідними структурами інших країн, налагодження міжнародного співробітництва по забезпеченню прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю. Серед стимулюючих чинників, які слугували реалізації розбудови Укрбюро Інтерполу слід виділити :

- глобалізацію міжнародних відносин;
- розширення інтеграції в світове співтовариство;
- втілення нових підходів в сфері управління правоохоронними органами;
- міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю;
- реформування правоохоронної системи;
- імплементацію міжнародно-правових норм в регулювання національно-правової системи та ін. [23, 87]

Державотворення України вимагало правового регулювання відносин і взаємодії центральних органів виконавчої влади з міжнародними правоохоронними органами.

З метою вирішення цих нагальних потреб Уряд України звернувся до Генерального секретаріату з проханням прийняти Україну до Інтерполу (Постанова Кабінету Міністрів України № 555 від 30.09.1992 року [13]). На 61-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу у м. Дакар (4-10 листопада 1992 року) Україну було прийнято до Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу).

Зі вступом України до Інтерполу 25 березня 1992 року Кабінет Міністрів України Постановою № 220 затвердив Положення про Національне центральне бюро Інтерполу, у якому зазначено, що Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу) представляє Україну в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол та є центром координації

взаємодії правоохоронних органів країни із компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю транснаціонального характеру або такої, що виходить за межі країни.

Після реформування МВС місце НЦБ Інтерполу в системі органів виконавчої влади змінилось, оскільки НЦБ Інтерполу увійшло до складу Національної поліції України.

Так, відповідно до підпункту 32) пункту 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, Національна поліція «здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі» [14, 82].

Пізніше Урядом була прийнята Постанова від 13.12.2017 № 968 [9], згідно з якою були внесені відповідні зміни до вищезгаданої Постанови Кабінету Міністрів України № 220. Тепер, згідно з новою редакцією Постанови Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220, зокрема відповідно до абзацу третього пункту 1, саме Національна поліція виступає як Національне центральне бюро Інтерполу, а відповідно до абзацу п'ятого пункту 1 «начальник робочого апарату Бюро за дисциплінарними правами прирівнюється до начальника департаменту апарату центрального органу управління Національної поліції».

Крім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 922 були внесені зміни до пункту 3 переліку центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, відповідальних за виконання зобов'язань, що впливають із членства України в міжнародних організаціях, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2002 р. № 1371 «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є України», що визначили Національну поліцію основним відповідальним центральним органом виконавчої влади України за виконання зобов'язань, що впливають із членства України в МОКП – Інтерпол [6, 12].

Таким чином, виходячи із членства нашої держави в МОКП - Інтерпол, рішення про утворення НЦБ Інтерполу приймається Кабінетом Міністрів України, що визначає центральний орган виконавчої влади, який виконуватиме зобов'язання України як члена цієї Організації. Натепер таким ЦОВВ є Національна поліція України.

У свою чергу, визначення структурного підрозділу, що безпосередньо виконуватиме завдання і функції НЦБ Інтерполу, належить до повноважень Голови Національної поліції. Так, згідно з пунктом 10 частини 1 статті 22 Закону України «Про Національну поліцію» керівник поліції затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату поліції. Відповідно до підпункту 28) пункту 11 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2015 року № 877 [41], Голова Національної поліції затверджує штатний розпис (штат) центрального органу управління Національної поліції, а відповідно до підпункту 8) пункту 11 цього ж Положення – затверджує положення про структурні підрозділи центрального органу управління Національної поліції.

У 2017 році, вже в структурі Національної поліції України, наказом Національної поліції від 26.04.2017 № 64 «Про затвердження штату апарату Національної поліції» Робочий апарат Укрбюро Інтерполу був реорганізований в Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України [13]. У цьому ж 2017 році був утворений Департамент міжнародного поліцейського співробітництва (ДМПС) на базі ліквідованих Департаменту Інтерполу та Європолу й Управління міжнародного співробітництва Національної поліції України.

НЦБ Інтерполу підпорядковується Голові Національної поліції, що впливає зі змісту Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2015 року № 877, зокрема підпункту 1) пункту 11, згідно з яким Голова очолює Національну поліцію та здійснює керівництво її діяльністю.

Основним завданням, або ціллю, НЦБ Інтерполу, на наш погляд, є безпосереднє представництво та забезпечення виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі, що визначено у підпункті 32) пункту 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 [32, 74].

Повноваження НЦБ Інтерполу охоплюють комплекс усіх питань, пов'язаних зі співробітництвом України та Інтерполу, які, зокрема, детально викладені в Положенні про Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, затвердженому наказом Національної поліції України від 06.02.2018 № 111. Так, відповідно до пункту 1 розділу II цього Положення, ДМПС є структурним підрозділом апарату центрального органу управління поліції, який забезпечує планування, організацію, взаємодію та координацію дій структурних підрозділів апарату Національної поліції України, територіальних та міжрегіональних територіальних органів поліції та інших органів державної влади України щодо здійснення міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань, що належать до компетенції поліції, Інтерполу та Європолу, а також реалізацію повноважень щодо здійснення представництва та забезпечення виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі та Європейському поліцейському офісі (Європолі), повноважень Національної поліції України як Національного центрального бюро Інтерполу та Національного контактного пункту Європолу в Україні [42, 96].

Серед завдань ДМПС, визначених у розділі II Положення, – забезпечення представництва України в Інтерполі та Європолі, а також координація, організація та забезпечення співробітництва органів та підрозділів поліції, інших державних органів України з компетентними органами іноземних держав у сфері протидії злочинності з використанням

можливостей Інтерполу, Європолу, інших міжнародних організацій та структур, з якими співпрацює Національна поліція України (пункти 3 і 4 розділу II).

У розділі III Положення про ДМПС визначені функції підрозділу, пов'язані з виконанням зобов'язань України в МОКП-Інтерпол, у тому числі з організації співробітництва правоохоронних органів України та іноземних держав з використанням можливостей цієї організації. У пункті 22 окремо зазначається, що ДМПС виконує функції НЦБ Інтерполу.

Водночас, ґрунтуючись на класифікації повноважень, запропонованій Є.А. Говійком [57, 170], на нашу думку, можна виділити такі основні повноваження НЦБ Інтерполу:

1) організація та координація міжнародного співробітництва правоохоронних органів України з використанням можливостей МОКП - Інтерполу на підставі адміністративно-правових нормативних актів, а також актів МОКП - Інтерпол;

2) здійснення управління та контролю за сферою міжнародного співробітництва правоохоронних органів України відповідно до адміністративно-правових нормативних актів, а також актів МОКП - Інтерпол;

3) визначення на підставі актів МОКП - Інтерполу адміністративно-правових процедур співробітництва правоохоронних органів України з НЦБ Інтерполу як органом МОКП - Інтерполу, у тому числі розроблення адміністративно-правових нормативних актів, що регламентують порядок такого співробітництва;

4) встановлення заборон та обмежень щодо міжнародного співробітництва з використанням можливостей МОКП - Інтерпол у конкретних справах чи питаннях відповідно до адміністративно-правових нормативних актів України, а також актів МОКП - Інтерпол.

Таким чином, сьогодні у взаємовідносинах України та МОКП - Інтерполу саме Національна поліція виступає як Національне центральне

бюро Інтерполу. При цьому робочим апаратом НЦБ Інтерполу в структурі Національної поліції є Департамент міжнародного поліцейського співробітництва, повноваження і компетенція якого щодо організації співробітництва правоохоронних органів України з МОКП - Інтерпол регламентовані в нормативних адміністративно-правових актах, що регламентують діяльність Національної поліції та безпосередньо діяльність цього Департаменту, зокрема в актах Кабінету Міністрів України та відомчих нормативних документах. До цього можна додати, що нині Національною поліцією спільно з іншими центральними органами виконавчої влади опрацьовується питання щодо доцільності регламентації на законодавчому рівні правового статусу Національної поліції як Національного центрального бюро Інтерполу у взаємовідносинах України та МОКП – Інтерпол [5, 132].

В умовах інтеграційних процесів в Україні та ЄС поліцейська співпраця набуває особливого значення, що зумовлює не тільки необхідність об'єднання зусиль держав і підвищення ефективності використання наявних можливостей міжнародної поліцейської співпраці, а й прийняття на національному та міжнародному рівнях скоординованих заходів щодо вдосконалення правового регулювання.

Так, 14 грудня 2016 р. між Україною та Європоллом була підписана Угода про оперативне та стратегічне співробітництво, яка набрала чинності 12 липня 2017 року та припинила дію попередньої Угоди між Україною та Європоллом про стратегічне співробітництво 2009 року, метою якої було посилення співробітництва держав-членів ЄС, які діють через Європол, з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні, шляхом обміну стратегічною й технічною інформацією.

Відповідно до ст. 4 чинної Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво крім обміну інформацією, співробітництво може включати: обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних

розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях [63, 220].

Таким чином, завдяки укладеній угоді українським правоохоронцям надана можливість брати участь у спільних поліцейських заходах разом з іноземними колегами, здійснювати обмін і аналіз оперативної та стратегічної інформації, встановлювати місцезнаходження злочинців, які перебувають у розшуку, створювати міжнародні спільні слідчі групи тощо.

Розвиток Європолу як центрального відомства Європейського Союзу зі збору оперативної інформації викликано важливістю визначення пріоритетів для дослідження питань обміну інформацією між державами-членами ЄС у сфері боротьби зі злочинністю, недоліків у цій діяльності та необхідністю її вдосконалення. Унікальні можливості Європейського поліцейського офісу з управління такою інформацією роблять реальним подальший розвиток інформаційної бази, здатної сприяти ефективному оперативному реагуванню на ключові загрози безпеці. Зазначене потребує створення єдиного інформаційного простору в Україні, який би охопив усі правоохоронні структури.

Формування і розвиток єдиного інформаційного простору України і відповідних державних інформаційних систем повинно здійснюватися на міжгалузевому і міжрегіональному рівнях, із застосуванням комплексного, системного підходу до вирішення правових, організаційних і технічних питань. Впровадження нових технологій і вдосконалення інформаційного законодавства має спиратися не тільки на потреби оптимізації внутрішньої діяльності окремого органу державної влади, а й на підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та надання державних послуг. Необхідна співпраця в інформаційній сфері з іншими державами та міжнародними організаціями, що уможливить інтеграцію з європейським інформаційним простором, зокрема у сфері боротьби зі злочинністю.

Удосконалення обміну оперативною інформацією необхідно для розроблення засад Європейського Союзу щодо боротьби з міжнародними тероризмом. Це потребує розроблення нових методик протидії та розслідування злочинів і узагальнення позитивного досвіду.

Також важливим кроком співпраці України з Європейським Союзом у правоохоронній сфері стало підписання 27 червня 2016 р. Угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції, яка була ратифікована Законом України № 1839-VIII від 08.02.2017 р. [31, 84]

Відповідно до ст. 2 вищезазначеної Угоди, її метою є посилення співробітництва між Україною і Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю і тероризмом [8, ст. 2]. Відповідно до цього документу, сторони можуть обмінюватися інформацією, яка є необхідною та відповідною, для досягнення мети цієї Угоди. Угодою також визначаються канали передачі інформації. Сторони визнають, що належне та адекватне опрацювання і обробка персональних даних, які вони отримують одна від одної, є критично важливим для збереження довіри щодо застосування цієї Угоди.

Доцільно відмітити, що Україна несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну в результаті юридичних чи фактичних помилок у даних, обмін якими був здійснений з Євроюстом, відповідно до свого чинного законодавства Компетентним органом в Україні для виконання Угоди між Україною та Євроюстом є Генеральна прокуратура України.

Таким чином, сучасні виклики, які виходять від сепаратизму, транскордонної і організованої злочинності обумовлюють необхідність реформування національної правоохоронної системи України. Одним з напрямів реформування є посилення співпраці з європейськими структурами. Правовий механізм поліцейської співпраці України з Європейським Союзом, основою якого є делегування на наддержавний рівень окремих нормативно визначених повноважень МВС України в сфері боротьби зі злочинністю, є

обмеженим, однак на рівні Європолу – нормативно не закріпленим. Такий підхід, враховуючи досвід діяльності Європолу, довів свою виправданість, оскільки орієнтований на дотримання інтересів усіх держав-членів ЄС і країн-кандидатів до вступу в ЄС. Завдяки тісній взаємодії правоохоронних органів України з Європейським поліцейським офісом на основі Угоди про стратегічну співпрацю здійснюється ефективна діяльність щодо виявлення, припинення, попередження злочинів. Це потребує постійного розвитку нормативно-правової бази на рівні законодавства та відомчого регулювання. Для досягнення максимальної ефективності в боротьбі з сепаратизмом необхідна відповідна координація дій і зусиль у межах Європейського поліцейського офісу.

Висновки до розділу 3

Таким чином, запровадження в національне кримінальне законодавство інституту кримінального проступку вимагає, у першу чергу, визначення його місця в правовій системі України шляхом прийняття окремого нормативно-правового акта. У цілому зміни до чинних кодифікованих актів повинні здійснюватися з урахуванням принципу правової визначеності і з дотриманням правил законодавчої техніки.

На сьогоднішній день Україна активно співпрацює з різними країнами на підставі міжнародних договорів та на засадах взаємності. Крім того, правоохоронна діяльність нашої країни пов'язана з діяльністю міжнародних інституцій, таких як Інтерпол, Європол (Європейський поліцейський офіс) та Євроюст (Європейська організація з питань юстиції).

Чинні Угоди про співробітництво між Україною та Європолом і Євроюстом створюють правову базу для використання Україною можливостей цих організацій, а саме: компетентні органи України і ЄС зможуть ефективно співпрацювати у розслідуванні тяжких злочинів транснаціонального характеру, обговоренні питань що стосуються

співробітництва в цілому, боротьби з організованими злочинними угрупованнями в сферах кіберзлочинності, тероризму, торгівлі людьми тощо.

Розглянуті питання свідчать, що практичне значення міжнародного співробітництва України в галузі боротьби з кримінальними злочинами набуло національного характеру. В сучасних умовах таке співробітництво має особливе значення. Необхідно постійне удосконалення та оновлення форм і засобів взаємодії органів кримінальної поліції країн-співробітників в рамках Інтерполу, створення ефективної оперативної інтегрованої бази даних, удосконалення засобів доступу та передачі інформації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, поняття злочину в кримінальному праві є універсальною і фундаментальною категорією: воно лежить в основі змісту всіх кримінально-правових інститутів. Саме тому визначенню цього поняття в кримінальному праві надавалося і надається великого значення. Кримінальний кодекс України встановлює, що злочин є передбачене цим Кодексом суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. В кримінальному законодавстві чітко закріплені три ознаки злочину: суспільна небезпечність діяння, винність і передбаченість діяння в законі про кримінальну відповідальність. Перші дві ознаки – суспільна небезпечність і винність – є матеріальними, що розкривають як зовнішню, так і внутрішню соціально-психологічну природу злочину. Третя – передбачення діяння Кримінальним кодексом – формальна, що відбиває юридичну, нормативну природу злочину, тобто його протиправність. В науці кримінального права панує думка про наявність чотирьох обов'язкових ознак злочину: суспільної небезпечності, винності, протиправності і караності. З урахуванням цих ознак можна дати наукове визначення поняття злочину: злочином визнається суспільне небезпечне, винне, протиправне і кримінальне каране діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Кожна з цих ознак злочину відображає його різні істотні властивості, має свій зміст.

Аналіз поняття злочину показує, що саме його суспільна небезпечність, її ступінь розкривають сутність злочину як виду правопорушення. Тому в кримінальному праві обґрунтовано визнається, що саме суспільна небезпечність є тим критерієм, що має бути покладений в основу відмежування злочину від інших правопорушень.

Таким чином, відповідно до цієї точки зору, злочин та інші правопорушення – якісно самостійні види правопорушень не лише за правовою природою, ознакою протиправності, але й за їх соціальним змістом – матеріальною ознакою. Інша точка зору виходить з єдності соціальної

природи всіх правопорушень – їх суспільної небезпечності. Тому відмінність між злочином та іншими правопорушеннями визначають за ступенем суспільної небезпечності.

Специфіка злочину виявляється саме в підвищеному ступені суспільної небезпечності: він завжди є більш небезпечним, ніж будь-яке інше правопорушення. А тому відмінність злочину від інших правопорушень відрізняється кількісною, а не якісною характеристикою. Така точка зору є більш обґрунтованою, оскільки будь-яке правопорушення заподіює шкоду (чи містить у собі загрозу заподіяння шкоди) певним суспільним відносинам, що й визначає його соціальну і правову природу як правопорушення.

Класифікація злочинів – це розподіл злочинів, передбачених чинним Кодексом, на групи за певними ознаками. В теорії кримінального права злочини поділяються в залежності від важливості об'єкта, який охороняється, способів вчинення злочинів, форм вини тощо. Законодавча класифікація злочинів здійснена в ст. 12 за однією з ознак – тяжкості злочину, в основу чого покладено ступінь його суспільної небезпеки, що виражається в санкціях статей.

Дослідження правових систем провідних країн ЄС, перевірених часом і виправданих практикою, дають підстави зробити висновок, що кримінальне законодавство країн Франції, ФРН, Англії пройшло тривалим еволюційним шляхом щодо формування поняття злочинного діяння, його видів і кваліфікуючих ознак.

Загальними ознаками правового регулювання інституту кримінального проступку в кримінально-правовій доктрині зазначених країн слід вважати:

- історично зумовлене походження кримінального проступку як виду злочинного діяння;
- відсутність чіткої систематизації складів проступку в межах єдиного нормативного-правового акта;
- наявність спільної кваліфікуючої ознаки «вид і міра покарання» залежно від чинної в країні системи покарання.

До індивідуальних ознак кримінального проступку у Франції, ФРН, належать наступні. У кримінальному праві Франції проступком визнано вчинене діяння, як умисно, так і з необережності, на відміну від злочинів, учинених лише умисно. На градації злочинних діянь позначається тяжкість діяння та санкція. До того ж, відповідні ознаки впливають на підсудність.

У ФРН злочинні діяння детермінуються відповідно до санкції, застосованої за їх учинення. До проступків застосовуються покарання у вигляді позбавлення волі строком від одного року та менше або штрафу.

Кримінальне право Великобританії кримінальний проступок як окремий вид злочинного діяння не розглядає, натомість містить декілька видів класифікації злочинів.

Отже, розглянуті положення, якими регламентовано кримінальні проступки у Франції та ФРН, є найбільш наближеними до правової системи України, що зумовлює впровадження кримінального проступку за цим напрямом.

Недосконалість нормативно-правового забезпечення засобів протидії злочинності та профілактики правопорушень спонукала до реформування системи кримінальної юстиції. Тому зміни, яких зазнало кримінально-процесуальне законодавство, спрямовані на реалізацію вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, обумовили запровадження інституту кримінальних проступків. Впровадженню інституту кримінальних проступків має передувати глибокий аналіз зарубіжного досвіду, який буде слугувати «платформою» для вироблення норм національного законодавства стосовно кримінальних проступків. Лише після цього можна буде вирішити низку проблем: місце інституту проступку в системі нормативно-правових актів України, відмежування кримінального проступку від злочину, класифікація кримінальних правопорушень та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17. С. 1-132.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91.
4. Азаров Д. С. Розуміння суспільної небезпеки злочину. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 3-18.
5. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. С. 129-133.
6. Антипов В.І. Класифікація злочинів та система покарань: взаємозв'язок та суперечливість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1(10). С. 1-19.
7. Байда А. О. Запровадження інституту кримінальних проступків в Україні. Фінішна пряма на шляху. *Молодий вчений*. 2019. № 4(1). С. 108-111
8. Балабан І. М. Злочинність та міжнародне співробітництво з питань боротьби з нею. *Судова практика*. 2012. № 7/8. С. 19–25.
9. Бантишев О.Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2010. 336 с.
10. Біленчук П.Д. Кримінальне право України: підручник. Харків: Основа, 2003. 414 с.
11. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

- 12.Вереша Р. В. Принцип вини як фундаментальна конституційна засада кримінальної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 236-243.
- 13.Віскунов В.В. Проблема предмета злочину у науці кримінального права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. Спец. вип. №5. С. 107-114.
- 14.Голосніченко І. П. До проблеми запровадження в Україні кримінального проступку та відмежування його від адміністративного правопорушення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 1. С. 80-83.
- 15.Грищук В. К. Поняття, види, підстави і форми реалізації кримінально-правової відповідальності людини. *Правова доктрина України*. 2013. №. 5. С.256-270.
- 16.Грошевий Ю.М., Тацій В.Я., Туманянц А.Р. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2014. 824 с.
- 17.Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 84-102.
- 18.Дудорова О.О. Кримінальне право (Особлива частина): підручник. Київ : «ВД «Дакор», 2013. 786 с.
- 19.Дунаєва Т. Є. Щодо доцільності правової регламентації кримінального проступку в законодавстві України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 186-198.
- 20.Кісілюк Е. М. Кримінальне право України. (Загальна частина). Харків : ХНУВС, 2011. 378 с.
- 21.Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 640 с.
- 22.Крайник Г. С. Поняття та ознаки злочину за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 308-312.

- 23.Кримінальне право зарубіжних держав: Загальна частина: Англія, США, Франція, ФРН, Японія, Італія. Київ: Інститут міжнародного права і економіки ім. А. С. Грибоєдова, 2001. 576 с.
- 24.Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 319 с.
- 25.Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю.В.Баулін, В.І.Борисов, Л.М.Кривоченко та ін.; За ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.
- 26.Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар.Харків: Право, 2013.1040 с.
- 27.Кузнецов В. В. Кримінальне право України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
- 28.Левицька Л. В. Перспективи запровадження інституту кримінального проступку в Україні: питання законотворчості. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 46-51.
- 29.Ліпіна В. В. Кримінальний проступок у контексті реформування кримінального законодавства. *Молодий вчений*. 2019. № 3(1). С. 157-160.
- 30.Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 272 с.
- 31.Мисливий В. А. Кримінальний проступок: новела чи реформація. *Юридична Україна*. 2017. № 9-10. С. 83-84.
- 32.Митрофанов І. І. Поняття кримінально-правових норм та їх види в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 1. С. 68-75.
- 33.Мойсеєнко В.А. Кримінальне право України: підручник. Київ: Дніпро, 2003. 414 с.
- 34.Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛИВОДАА.В., 2011. 192 с.

35. Навроцький В. О. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
36. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. 964 с.
37. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. 624 с.
38. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. Харків: Фактор, 2013. 1072 с.
39. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010. 964 с.
40. Нежурбіда С. Етіологія злочину : Теорії, аналіз, результат : монографія. Чернівці: Друк Арт, 2013. 432 с.
41. Нестор Н. В. Правове регулювання кримінальних проступків: ретроспективний аналіз. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 129-133
42. Остапчук Л. Г. Особливості функціонування інституту кримінального проступку у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2018. № 3. С. 89-99.
43. Павлик Л. В. Перспективи виділення категорії кримінального проступку за злочинні посягання у сфері економіки. *Форум права*. 2012. № 2. С. 524-531.
44. Пасєка О. Ф. Запровадження кримінальних проступків в Україні: нагальна потреба чи зайва ініціатива? *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 44. С. 245-257.
45. Присяжнюк Т.І. Потерпілий та поняття злочину в науці кримінального права України та деяких зарубіжних держав. *Вісник Верховного суду України*. 2013. № 4. С. 58-60.

46. Рудковська М. Р. Доцільність використання поняття суспільної небезпеки як ознаки поняття злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 2(3). С. 12-15.
47. Саакян М. Б. Чи є доцільним уведення поняття кримінального проступку в кримінальний закон? *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 30-33.
48. Селецький С.І. Кримінальне право України. Загальна частина. 2-ге видання: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2008. 248с.
49. Скулиш Є. Д. Щодо визначення поняття злочину. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1. С. 103-107.
50. Сташис В.В. Кримінальне право України: загальна частина: підруч. / за ред. В. В. Сташиса. 4-те вид., допов. Харків : Основа, 2010. 456 с.
51. Строган А. Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 424 с.
52. Тимошук Ю. С. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру. *Наше право*. 2014. № 3. С. 122-127.
53. Топчій В. В. Кримінальний проступок: вимога часу як правова необхідність чи політична забаганка. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2-3. С. 173-179.
54. Федотова Г. В. Кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4. С. 219-225.
55. Федотова Г. В. Кримінально-правова природа об'єкта кримінального проступку. *Право і суспільство*. 2016. № 3(1). С. 172-176.
56. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 275-290.
57. Федотова Г. В. Принципи кримінального права за умови впровадження

- кримінального проступку. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 166-171.
58. Федотова Г. В. Форма і зміст кримінального проступку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 20. С. 130-132.
59. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Атіка, 2004. 488 с.
60. Черноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. *Право та державне управління*. 2013. № 4. С. 106-111.
61. Школа С. М. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 149-153.
62. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах: монографія. Харків: Право, 2009. 400 с.
63. Ященко А. М. Деякі міркування щодо форм реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 212-223.